

GÜLNAR YUNUSOVA

**AZƏRBAYCAN – YAPONİYA
ƏLAQƏLƏRİ: ƏDƏBİ KÖRPÜLƏR,
MƏDƏNİ DİALOQLAR**

qanun nəşriyyatı

MÜNDƏRİCAT

Azərbaycan – Yaponiya ədəbi münasibətlərinin elmi panoraması.....	6
--	----------

Giriş	9
--------------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

AZƏRBAYCAN – YAPONİYA: ƏDƏBİ-TARİXİ ƏNƏNƏLƏR VƏ ÇAĞDAŞ MÜNASİBƏTLƏR

1.1. Azərbaycan – yapon ədəbi-mədəni əlaqələrinin inkişaf dinamikası.....	19
1.2. Azərbaycan – Yaponiya əməkdaşlığında Heydər Əliyev fenomeni.....	30
1.3. XX əsrin ikinci yarısında Azərbaycan – yapon ədəbi əlaqələrinin formalaşmasında bədiî tərcümənin rolu.....	39
1.4. Müstəqillik illərində Azərbaycan – yapon ədəbi əlaqələrində bədiî tərcümə.....	57
1.5 Azərbaycanda yapon ədəbiyyatının tədqiqi məsələləri.....	73
1.6 Yapon şeirinin Azərbaycan bədiî yaradıcılığında təzahürü.....	87

İKİNCİ BÖLÜM
**AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA
YAPONİYA MÖVZUSU**

2.1. Azərbaycan ədəbi – ictimai fikrində Yaponiya obrazının ifadəsi.....	109
2.2. Yaponiya Şərqi modernləşmə modeli kimi: Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin publisistikasında Yaponiya obrazı.....	115
2.3. Əli bəy Hüseynzadənin yaradıcılığında Yaponiya: Şərqi güc balansında yeni sima.....	129
2.4. Nəbi Xəzri poeziyasında Yaponiya obrazı: səfər təəssüratlarından milli poetik ümumiləşdirməyə.....	141
2.5. Rəsul Rzanın “Yaponiya motivləri” silsiləsində mədəni təzadlar və poetik obyektivlik.....	153
2.6. Şahin Fazil yaradıcılığı nümunəsində müstəqillik dövrü Azərbaycan poeziyasında Yaponiya obrazı.....	163
2.7. Atom faciəsinin yapon və Azərbaycan ədəbiyyatında əksi.....	179

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AZƏRBAYCAN MEMUAR VƏ
SƏFƏR NAMƏLƏRİNDƏ YAPONİYA

3.1.Ölkələrarası münasibətlərin öyrənilməsində memuar və səfərnəmələrin əhəmiyyəti.....	198
3.2.Subyektiv müşahidə və mədəni idrak: Həsən Seyidbəylinin Yaponiya qeydləri.....	205
3.3.Bəkir Nəbiyevin Yaponiya obrazı: “Yaponiyada gördüklərim”.....	222
3.4.Yasif Nəsirlinin “Günəşlə görüş” əsərində yapon mədəni identikliyi tarix, mif və müasirlik kontekstində.....	234
3.5.Şahin Fazilin “Yaponiya səfərnəməsi” ənənəvi janrın yeni və orijinal ifadəsi müstəvisində.....	247
3.6.Qənirə Paşayevanın “Addım-addım Yaponiya” əsərində Yaponiya obrazının publisistik – memuar kontekstdə təqdimi.....	261
Nəticə.....	274
Azerbaijan – Japan relations:	
Literary bridges and cultural dialogues.....	278
アゼルバイジャン・日本関係: 文学的架け橋と文化的対話.....	282
Ədəbiyyat.....	285
Müəllif haqqında məlumat.....	299
About the author.....	301

AZƏRBAYCAN – YAPONİYA ƏDƏBİ MÜNASİBƏTLƏRİNİN ELMİ PANORAMASI

Müasir humanitar elmlərdə mədəniyyətlərarası dialoqun, xüsusən də fərqli sivilizasiya modellərinə mənsub xalqların ədəbi-mənəvi əlaqələrinin öyrənilməsi qlobal elmi diskursun mühüm istiqamətlərindən biri kimi çıxış edir. Bu baxımdan Azərbaycan – Yaponiya münasibətlərinin ədəbi, mədəni və ideoloji kontekstlərdə sistemli şəkildə araşdırılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Gülnar Yunusovanın təqdim olunan “Azərbaycan – Yaponiya əlaqələri: ədəbi körpülər, mədəni dialoqlar” adlı monoqrafiyası məhz bu elmi ehtiyacdən doğmuş, mövzuya kompleks, konseptual və çoxsəviyyəli yanaşması ilə seçilən sanballı tədqiqat işidir. G.Yunusova Azərbaycanda yapon ədəbiyyatı üzrə ilk və bu günədək yeganə ixtisaslaşmış mütəxəssis kimi uzun illərin elmi müşahidə və araşdırmalarını bu kitabda ümumiləşdirərək Azərbaycan – Yaponiya ədəbi münasibətlərinin bütöv elmi mənzərəsini yaratmağa nail olmuşdur. Bundan əvvəl G.Yunusovanın nəşr olunmuş “Haruki Murakami: Postmodern ədəbiyyatın kultu” (2025) monoqrafiyası müəllifin yapon ədəbiyyatına dərinədən bələdliyini və nəzəri-metodoloji hazırlığını sübut etmişdir. Təqdim olunan yeni monoqrafiya isə bu elmi xəttin məntiqi davamı olmaqla yanaşı, mövzu baxımından geniş coğrafiyanı və janr spektrini əhatə edir.

Monoqrafiyanın birinci bölümü Azərbaycan – Yaponiya ədəbi-mədəni əlaqələrinin tarixi formalaşma mərhələlərinin və

müasir inkişaf istiqamətlərinin elmi təhlilinə həsr olunmuşdur. G.Yunusova burada əlaqələrin genezisini yalnız faktoloji ardıcılıqla deyil, həm də ideoloji, siyasi və mədəni sferalar fonunda araşdırır. Azərbaycan – Yaponiya münasibətlərində ümummillə lider Heydər Əliyevin xüsusi rolunun şərh, XX əsrin ikinci yarısından etibarən bədii tərcümənin ədəbi əlaqələrin formalaşmasındakı funksional əhəmiyyətinin göstərilməsi bölmənin əsas elmi dəyərini müəyyənləşdirir. Eyni zamanda, müstəqillik illərində ədəbi əlaqələrin yeni keyfiyyət mərhələsinə yüksəlməsi, Azərbaycanda yapon ədəbiyyatının tədqiqi ilə bağlı mövcud problemlərin aşkarlanması və yapon poeziyasının Azərbaycan ədəbiyyatında təzahür formalarının araşdırılması bu bölməni nəzəri-metodoloji baxımdan xüsusilə əhəmiyyətli edir.

Kitabın ikinci bölməsi Azərbaycan ədəbiyyatında və ədəbi-ictimai fikrində Yaponiya obrazının formalaşması və təkamül prosesini əhatə edir. Müəllif Yaponiya mövzusunu Şərqi modernləşmə modeli, güc balansı və mədəni identiklik aspektində dəyərləndirir. Məhəmməd Əmin Rəsulzadə və Əli bəy Hüseynzadənin publisistik irsində Yaponiya obrazının ideoloji funksiyası, Nəbi Xəzri, Rəsul Rza və Şahin Fazil yaradıcılığında Yaponiya obrazının poetik transformasiyası ardıcıl şəkildə təhlil olunur. Xüsusilə atom faciəsinin Azərbaycan və yapon ədəbiyyatında müqayisəli şəkildə araşdırılması müəllifin problemə yalnız milli deyil, qlobal humanitar aspektdən yanaşdığını göstərir və bölməyə ciddi elmi yük qazandırır.

Azərbaycan memuar və səfərnəmə ədəbiyyatında Yaponiya mövzusunun tədqiqinə həsr olunmuş üçüncü bölmə ilk sistemli araşdırma kimi diqqəti cəlb edir. Müəllif memuar və səfərnəmələri ölkələrarası münasibətlərin öyrənilməsində mühüm mənbə kimi

təqdim edərək subyektiv müşahidə ilə mədəni idrakın qarşılıqlı vəhdətini ön plana çıxarır. Həsən Seyidbəylinin, Bəkir Nəbiyevin, Yasif Nəsirlinin, Şahin Fazil və Qənirə Paşayevanın əsərləri əsasında Yaponiya obrazının tarix, mif, gündəlik həyat və müasirlik kontekstində təqdimat xüsusiyyətləri elmi əsaslarla şərh edilir. Bu bölmə Azərbaycan ədəbiyyatında Yaponiya mövzusunun yalnız bədii deyil, eyni zamanda, publisistik və sənədli düşüncə müstəvisində də necə formalaşdığını aydın şəkildə ortaya qoyur.

Qeyd etmək lazımdır ki, təqdim olunan monoqrafiya Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında tamamilə yeni bir tədqiqat istiqamətini işıqlandırır. Bu mövzu, yəni Azərbaycan – Yaponiya ədəbi münasibətləri və mədəni dialoqlar əvvəllər sistemli şəkildə işlənməyib, bu sahədə mövcud tədqiqatlar isə yalnız hissəvi və fragmentar xarakter daşıyıb. Gülnar Yunusova ilk dəfə olaraq həm klassik, həm də müasir dövr Azərbaycan ədəbiyyatında Yaponiya obrazının, yapon poeziyasının və memuar-səyahətnamə ədəbiyyatında Yaponiya mövzusunun təhlilini kompleks şəkildə təqdim edir. Sözügedən monoqrafiya yalnız elmi ictimaiyyət üçün deyil, Azərbaycan – Yaponiya ədəbi-mədəni əlaqələrini öyrənən geniş oxucu auditoriyası üçün də əvəzsiz mənbədir. Eyni zamanda, Gülnar Yunusovanın “Azərbaycan – Yaponiya əlaqələri: ədəbi körpülər, mədəni dialoqlar” kitabı Azərbaycan – Yaponiya əlaqələrinin daha da inkişaf etdirilməsi və gələcək tədqiqatlar üçün əhəmiyyətli zəmin yaradır.

Bədirxan Əhmədov
AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun
Azərbaycan – Asiya ədəbi əlaqələri şöbəsinin müdiri,
filologiya elmləri doktoru, professor

GİRİŞ

Mədəniyyətlərarası əlaqələrin öyrənilməsi bütün dövrlərdə mühüm əhəmiyyətə malik məsələlərdən biri olmuşdur. Qloballaşan müasir dünyamızda isə ölkələr arasında beynəlxalq münasibətlərin genişlənməsi mədəni əlaqələrin araşdırılmasını daha da aktuallaşdırmışdır. Milli mədəniyyətlər dünya sivilizasiyasından təcrid olunmuş şəkildə deyil, əksinə, qarşılıqlı təsir və bəhrələnmələr çərçivəsində formalaşaraq ümumdünya mədəniyyətinin tərkib hissəsi kimi inkişaf edir.

Mədəni əlaqələrin meydana gəlməsində və sözügedən münasibətlərin möhkəmlənməsində ədəbiyyat, ədəbi əlaqələr geniş imkanlar yaradır. Hər bir milli ədəbiyyat öz inkişaf yolunda digər xalqların ədəbi təcrübəsindən şüurlu şəkildə bəhrələnir, qarşılıqlı təsir və dialoq mühitində zənginləşərək yeni estetik və ideya keyfiyyətləri qazanır. Məhz bu qarşılıqlı əlaqə dünya ədəbiyyatının dinamik və fasiləsiz inkişafını şərtləndirən əsas amillərdən biri olaraq çıxış edir. Ayrı-ayrı ədəbiyyatların bir-birinə təsiri yalnız formal oxşarlıqlarla məhdudlaşmır, eyni zamanda, mənəvi dəyərlərin, bədii düşüncə tərzinin və mədəni kodların mübadiləsinə çevrələnir. Bu kontekstdə ulu öndər Heydər Əliyevin milli mədəniyyətlərin inkişafında beynəlxalq əlaqələrin roluna verdiyi xüsusi önəm diqqəti cəlb edir: *“Ədəbiyyatların qarşılıqlı təsiri yeni bir şey deyildir. Bütün ümumbəşəri mədəniyyət kimi dünya ədəbiyyatı da sadəcə olaraq milli mədəniyyətlərin və ya ədəbiyyatların məcmusu deyildir, ən əvvəl onla-*

rın tarixi qarşılıqlı təsir və qarşılıqlı nüfuz prosesində yaranan müəyyən vəhdətidir. Heç bir xalq başqa xalqların nailiyyətlərindən istifadə etmədən inkişaf edə bilməz”¹. Heydər Əliyevin bu fikirləri dünya ədəbiyyatının mahiyyətinə dialektik yanaşmanı əks etdirir və milli ədəbiyyatların qapalı, təcrid olunmuş sistemlər deyil, əksinə, tarixi-mədəni qarşılıqlı təsirlər əsasında formalaşan açıq və dinamik strukturlar olduğunu aydın şəkildə ortaya qoyur. Bu baxımdan, ədəbi əlaqələr yalnız təsirlənmə və mənimsəmə prosesi kimi deyil, eyni zamanda, milli ədəbi özünüdərk və bədii identikliyin daha aydın şəkildə formalaşmasına xidmət edən mühüm amil kimi çıxış edir. Başqa xalqların ədəbi nailiyyətlərinə müraciət edilməsi milli ədəbiyyatın özünəməxsusluğunu zəiflətmir, əksinə, onun estetik imkanlarını genişləndirir, mövzu və janr palitrasını zənginləşdirir, bədii ifadə vasitələrinin inkişafına təkan verir. Bir sıra tədqiqatçıların qənaətinə əsasən, “hər bir xalqın ədəbiyyatı milli zəmində artıb inkişaf edir, müəyyən ölkənin, müəyyən xalqın daxili qanunauyğunluğu və tarixi həyatı ilə şərtlənir, öz orijinal bədii ənənələrini davam etdirir. Hər bir milli ədəbiyyat təcrid olunmuş şəkildə deyil, digər ədəbiyyatlarla yaradıcı əlaqədə və qarşılıqlı hərəkətdə inkişaf edir, onlarla zənginləşir. Həmin milli ədəbiyyatların başqa ədəbiyyatlarla həqiqi qarşılıqlı əlaqələrini araşdırmadan onun dəyərli keyfiyyətlərini, milli xüsusiyyətlərini tam və dərindən dərk etmək mümkün deyil”². Bu yanaşma müasir ədəbiyyatşünaslıqda müqayisəli tədqiqat metodlarının aparıcı rolunu vurğulayır və ədəbi əlaqələrin araşdırılmasını metodoloji baxımdan zəruri elmi istiqamət kimi önə çıxarır.

¹Алиев, Г. Дружба народов - дружба литератур. Доклад на Всесоюзной творческой конференции писателей 27 октября 1980. Баку: Азернешр, 1980, с.21.

² Ломидзе, Г. Пути развития советской многонациональной литературы. Москва, 1967, с.114.